

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 445

Aktywa finansowe

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2016

Redakcja wydawnicza: Dorota Pitulec, Aleksandra Śliwka
Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz
Korekta: Barbara Cibis
Łamanie: Małgorzata Myszkowska
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronach internetowych
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2016

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-609-1

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław
tel./fax 71 36 80 602; e-mail:econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	7
Halina Buk: Modele biznesu jako podstawa klasyfikacji i wyceny aktywów finansowych / Business model as the basis for the classification and measurement of financial assets	9
Jolanta Chluska: Informacyjne aspekty wykazania akcji własnych w sprawozdaniu finansowym / Informational aspects of reporting of own shares in the financial statements of a company	18
Patrycja Chodnicka-Jaworska: Zapowiedzi zmian ratingów banków a zmiany cen akcji / Announcements of banks' credit ratings changes and stock prices changes	27
Maciej Frendzel: Dobrowolna wycena aktywów finansowych w wartości godziwej przez podmioty finansowe notowane na GPW w Warszawie / Voluntary measurement of financial assets at fair value by financial companies listed on the Warsaw Stock Exchange	37
Łukasz Furman: Finansowe instrumenty pochodne jako narzędzie optymalizacji podatkowej / Derivative financial instruments as a tool for tax optimization	48
Witold Furman: Podatkowe aspekty w zakresie terminologii oraz wyceny aktywów finansowych w kontekście regulacji bilansowych / Tax aspects in the field of the terminology and the valuation of financial assets in the context of balance sheet adjustment	60
Magdalena Głębocka: Polityka rachunkowości w obszarze aktywów finansowych jednostek sektora finansów publicznych / Accounting policy in the area of financial assets of public finance sector units	71
Waldemar Gos, Stanisław Hońko: Kwalifikacja do aktywów finansowych i jej wpływ na wycenę bilansową / Qualification of the financial assets and its impact on their measurement after recognition	85
Yury Karaleu: Miejsce zabezpieczeń w systemie zarządzania ryzykiem finansowym oraz w rachunkowości instrumentów finansowych / Definition of hedging in the system of financial risk management and for the accounting of financial instruments.....	98
Joanna Koczar: Aktywa finansowe „źle obecne” w rosyjskiej rachunkowości / “Incongruous” presence of financial assets in Russian accounting	111
Tomasz Kondraszuk: Zasada neutralności podatku od wartości dodanej (VAT) w rolnictwie / The principle of the neutrality of value added tax (VAT) in agriculture	123

Joanna Krasodomska, Bogusław Waclawik: Ocena zgodności z MSSF informacji dotyczących instrumentów finansowych ujawnianych przez emitentów papierów wartościowych w latach 2009-2015 / An assessment of the compliance with the IFRS of information on financial instruments disclosed by issuers of securities in 2009-2015.....	140
Iwona Kumor, Lucyna Poniatowska: Użyteczność informacji sprawozdawczej o środkach pieniężnych w ocenie sytuacji finansowej na przykładzie spółki z branży turystycznej / The usefulness of information from financial statement about cash in the assessment of financial condition on the example of the company with tourism sector	160
Irina A. Lukyanova, Anastazja Piekarska: Rachunkowość aktywów finansowych w prawie bilansowym Republiki Białorusi i MSSF / Accounting of financial assets in the accounting law of the Republic of Belarus and IFRS	173
Edward Pielichaty: Nowe wymagania w zakresie klasyfikacji i wyceny aktywów finansowych / New requirements regarding the classification and evaluation of financial assets	191
Piotr Prewysz-Kwinto, Grażyna Voss: Prezentacja i ujawnianie informacji o aktywach finansowych w sprawozdaniach finansowych wybranych grup kapitałowych notowanych na GPW w Warszawie / Presentation and disclosure concerning financial assets in the financial statements of selected capital groups listed on the Warsaw Stock Exchange.....	201
Anna Spoz, Mariusz Sokolek: Rachunkowość podatkowa instrumentów finansowych – pożyczka w działalności przedsiębiorstw / Tax accounting for financial instruments – a loan in enterprises' activities	214
Joanna Surlejewska: Rozliczenia płatnicze w grupie kapitałowej wykorzystującej cash pooling – wybrane problemy / Payment transactions in a capital group with the use of cash pooling – selected problems	222
Tatjana Verezubova: Aktywa finansowe białoruskich zakładów ubezpieczeniowych w aspekcie prawa bilansowego i podatkowego / Financial assets of Belarusian insurance organizations: accounting and taxation.....	235
Aneta Wszelaki: Zasady wyceny należności kredytowych w bankach w świetle regulacji MSR/MSSF / Valuation rules of receivables credit in banks on the basis of IAS/IFRS	247

Wstęp

Globalizacja i związana z nią swoboda przepływu kapitału, a także rosnąca rola sfery finansowej i kryteriów finansowych w funkcjonowaniu gospodarki wiążą się z systematycznym wzrostem liczby podmiotów dokonujących transakcji na rynkach kapitałowych. W efekcie obserwuje się coraz większy wpływ operacji finansowych na wynik finansowy jednostek, szczególnie tych spoza sektora finansowego, jak również wzrost udziału aktywów finansowych w ich majątku.

Cechą charakterystyczną aktywów finansowych jest szerokie zróżnicowanie celów ich posiadania. Mogą one być nabywane w celach inwestycyjnych, oszczędnościowych, spekulacyjnych, jako zabezpieczenie nadmiaru środków lub zabezpieczenie innych transakcji, mogą też służyć zwiększeniu wartości danej jednostki. Niejednorodność celów posiadania aktywów finansowych skutkuje zróżnicowaniem w zakresie ich klasyfikacji. Sposób klasyfikacji natomiast determinuje sposób ich wyceny oraz prezentacji w sprawozdaniu finansowym.

W niniejszej publikacji znalazły się opracowania dotyczące każdego z tych zagadnień. Klasyfikacja, wycena, prezentacja w sprawozdaniu finansowym oraz kwestie podatkowe związane z aktywami finansowymi mają wciąż charakter dyskusyjny i wywołują wiele wątpliwości natury zarówno teoretycznej, jak i praktycznej.

Uwaga autorów została skupiona między innymi na nowym podejściu do klasyfikowania i wyceniania aktywów finansowych, które zaprezentowano w Międzynarodowym Standardzie Sprawozdawczości Finansowej nr 9. Standard ten zasadniczo zmienia dotychczasowe kryteria klasyfikacji i wyceny aktywów finansowych, które były dotychczas krytykowane za brak przejrzystości i zbyt dużą szczegółowość uregulowania. Nowe zasady klasyfikacji aktywów finansowych mają się opierać na biznesowym modelu zarządzania przyjętym przez kierownictwo jednostki, który może polegać na utrzymywaniu aktywów finansowych w celu uzyskiwania umownych przepływów pieniężnych albo na dokonywaniu ich sprzedaży. Autorzy, którzy podjęli niniejszą tematykę, prowadzą w swoich artykułach dyskusję nad skutkami wprowadzenia nowych kryteriów klasyfikacji, szczególnie w zakresie zasad wyceny, proponując również własne rozwiązania.

Logiczną konsekwencją podjęcia przez kierownictwo jednostki decyzji dotyczących klasyfikacji i wyceny aktywów finansowych jest ich prezentacja w sprawozdaniu finansowym. Autorzy, którzy przeprowadzili badania w zakresie ujawnień aktywów finansowych dokonywanych przez spółki notowane na warszawskiej giełdzie, jak również na giełdach europejskich zgodnie podkreślają, że zakres i sposób prezentacji informacji o aktywach finansowych jest bardzo zróżnicowany i często nie odpowiada wymogom zawartym w regulacjach prawnych i standardach rachun-

kowości. Utrudnia to istotnie porównywanie sprawozdań finansowych i negatywnie wpływa na ich użyteczność decyzyjną.

W kręgu zainteresowań kilku autorów znalazły się również rozważania nad podatkowym aspektem posiadania aktywów finansowych. Wskazują oni na brak precyzyjnych definicji dotyczących aktywów finansowych w prawie podatkowym, co wywołuje wątpliwości interpretacyjne oraz prowadzi do nadużyć zarówno ze strony podatnika, jak i organów podatkowych. Dlatego też kierownik jednostki, dokonując analizy konsekwencji podatkowych każdej zawieranej transakcji, jest zmuszony do korzystania z interpretacji prawa podatkowego oraz bazy orzeczeń i wyroków sądów administracyjnych, które nie są ze sobą spójne.

Zagadnienia klasyfikacji, wyceny i prezentacji aktywów finansowych w sprawozdaniach finansowych są również aktualne w krajach Europy Wschodniej – na Białorusi i w Rosji. Autorzy artykułów dotyczących tych krajów opisują głównie problemy związane z wdrożeniem i stosowaniem regulacji międzynarodowych, uznając jednocześnie, że wynikają one z niedostosowania lub braku regulacji krajowych w zakresie aktywów finansowych.

W niniejszej publikacji znalazły się ponadto opracowania dotyczące szczególnych zagadnień związanych z aktywami finansowymi, w tym np. wyceny aktywów finansowych posiadanych przez banki czy też polityki rachunkowości w zakresie aktywów finansowych prowadzonej przez jednostki sektora finansów publicznych.

Redaktorzy dziękują autorom za interesującą prezentację swoich poglądów naukowych i wyników badań, a recenzentom za istotne uwagi i opinie. Życzą też czytelnikom wzbogacającej wiedzę lektury.

Zbigniew Luty, Aleksandra Łakomiak, Alicja Mazur

Irina A. Lukyanova, Anastazja Piekarska

Białoruski Państwowy Uniwersytet Ekonomiczny w Mińsku
e-mails: irinabseu@gmail.com, anastasiya_pekarskaya@mail.ru

RACHUNKOWOŚĆ AKTYWÓW FINANSOWYCH W PRAWIE BILANSOWYM REPUBLIKI BIAŁORUSI I MSSF*

ACCOUNTING OF FINANCIAL ASSETS IN THE ACCOUNTING LAW OF THE REPUBLIC OF BELARUS AND IFRS

DOI: 10.15611/pn.2016.445.14

Streszczenie: Reforma rachunkowości w Republice Białorusi zmierza w kierunku przyjęcia krajowych standardów rachunkowości w takiej postaci, aby były one jak najbardziej zbliżone do Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej (MSSF). W ostatnich latach w tym obszarze zaszły ogromne zmiany, podstawą których stało się Postanowienie Rady Ministrów Republiki Białorusi nr 694 z dnia 04.05.1998 r. państwowym programie przejścia na Międzynarodowe Standardy Rachunkowości w Republice Białorusi oraz nowa wersja uchwalonej na Białorusi ustawy o rachunkowości i sprawozdawczości. Przedmiotem badań były aktualne problemy związane ze stosowaniem MSSF oraz obowiązujących na Białorusi krajowych aktów normatywnych w stosunku do aktywów finansowych. W artykule dokonano analizy i oceny możliwości określania wartości godziwej aktywów finansowych i ich ewidencji na kontach księgowych przeznaczonych dla danej grupy aktywów, co stanowiło cel badań. Jako metody badawcze zastosowano dedukcję i wnioskowanie logiczne.

Słowa kluczowe: aktywa finansowe, instrumenty finansowe, MSSF, rachunkowość, Białoruś.

Summary: The reform of accounting in the Republic of Belarus is being carried out towards the adoption of national accounting standards as close as possible to the International Financial Reporting Standards (IFRS). In recent years this area has undergone great changes, the basis of which was the Act of Council of Ministers of the Republic of Belarus of 04.05.1998 N 694 "On the State program of transition to international accounting standards in the Republic of Belarus" and a new version of the Law of the Republic of Belarus "On Accounting and statements". The object of the article is the problems associated with the application of IFRS and the national normative acts used in Belarus in relation to financial assets. The article contains an analysis of the possibilities of the estimation of fair value of financial assets as

* Artykuł przetłumaczyła Joanna Koczar, adiunkt w Katedrze Teorii Rachunkowości i Analizy Finansowej, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu.

well as the accounting of these groups of assets and their presentation in reporting, which determined the purpose of the research. As the methods of the research, deduction and reasoning by analogy are used.

Keywords: financial assets, financial instruments, IFRS, accounting, Belarus.

1. Wstęp

Rachunkowość aktywów finansowych to jedno z najtrudniejszych zagadnień w Międzynarodowych Standardach Sprawozdawczości Finansowej (MSSF). Dla białoruskich przedsiębiorstw tematyka ta jest podwójnie złożona, ponieważ rachunkowość aktywów finansowych, a w szczególności różnego rodzaju instrumentów finansowych jest reprezentowana przez wąski krąg najprostszych operacji. W związku z tym niemożliwe jest w praktyce transponowanie wiedzy w celu sformułowania wysokiej jakości krajowych standardów rachunkowości dotyczących tej grupy aktywów. Wyjątkiem są białoruskie banki, które mają szerszą praktykę stosowania MSSF i dokonują operacji na rynkach finansowych. Fakt dokonywania tych operacji stanowi dla nich podstawę zarówno do aktywnego stosowania międzynarodowych standardów, jak i do stosowania, opracowanych przez Narodowy Bank Republiki Białorusi krajowych przepisów, wystarczająco zbliżonych do światowej praktyki.

Jednocześnie globalizacja światowych stosunków gospodarczych, obecność międzynarodowych koncernów na białoruskim rynku, wyjście białoruskich inwestorów poza granice kraju sprawiły, że pojawiła się potrzeba sformułowania teoretycznych i praktycznych narzędzi rachunkowości i sprawozdawczości finansowej w odniesieniu do aktywów finansowych, wystarczających dla wszystkich podmiotów gospodarczych. Ważnym zadaniem pozwalającym realizować ten kierunek rozwoju rachunkowości jest porównanie podejścia do aktywów finansowych określonego przez lokalne białoruskie przepisy i MSSF w celu określenia różnic, które muszą być brane pod uwagę przy wprowadzaniu w przyszłości zmian w zasadach ujmowania aktywów finansowych, określonych w białoruskim prawie, w celu harmonijnego włączenia sprawozdawczości finansowej przygotowywanej przez białoruskie przedsiębiorstwa w system międzynarodowych standardów.

2. Szczególne cechy rachunkowości aktywów finansowych na Białorusi

Republika Białorusi nie ma jeszcze krajowego standardu rachunkowości dla aktywów finansowych. Podobnie jak w praktyce rachunkowości nie występuje wiele pojęć, takich jak zabezpieczanie ryzyka, instrumenty pochodne i innych. Głównym powodem, dla którego pomimo istnienia potencjału naukowego o wystarczająco wysokim poziomie wiedzy i umiejętności dla opracowania takiego standardu prace te

nie zostały przeprowadzone, jest brak rozwiniętych rynków finansowych na Białorusi oraz ograniczenie dostępu do tych, które istnieją, dla przedsiębiorstw, które nie są ich profesjonalnymi uczestnikami lub bankami. Oprócz tego obowiązujący, zgodny z prawem podatkowym sposób odzwierciedlania w ewidencji księgowej operacji gospodarczych, wysokie ryzyko stosowania instrumentów finansowych oraz ograniczenie możliwości korzystania z takich instrumentów na rynkach zewnętrznych zawęża potencjalną liczbę podmiotów gospodarczych, dla których ważne jest przygotowanie sprawozdań finansowych zgodnie z MSSF.

Na Białorusi podstawowymi dokumentami regulującymi sposób ujmowania w ewidencji aktywów finansowych jest „Plan kont księgowych” i instrukcja jego stosowania, zatwierdzone Postanowieniem Ministerstwa Finansów Republiki Białorusi nr 50 z dnia 29.06.2011 N 50 (dalej: Instrukcja nr 50), instrukcja „O porządku ujawnienia informacji i prezentacji sprawozdań finansowych o instrumentach finansowych”, zatwierdzona Postanowieniem Ministerstwa Finansów Republiki Białorusi nr 164 z dnia 22.12.2006 (dalej: Postanowienie nr 164-1) oraz „Instrukcja o rachunkowości papierów wartościowych”, zatwierdzona tym samym postanowieniem (dalej: Instrukcja 164-2).

Zgodnie z Instrukcją 164-1 instrumenty finansowe to papiery wartościowe i kontrakty, które powodują jednoczesne powstanie elementu aktywów finansowych w jednej organizacji i zobowiązania finansowego lub instrumentu kapitałowego w drugiej. Z kolei za aktywa finansowe uważa się:

- środki pieniężne,
- prawo do żądania od innej organizacji zgodnie z papierem wartościowym lub umową (dalej – umowa) środków pieniężnych lub innych aktywów finansowych,
- prawo do wymiany, w ramach umowy, z inną organizacją aktywów finansowych lub zobowiązań finansowych na warunkach, które są dla niej korzystne,
- instrumenty kapitałowe innej organizacji,
- umowy, bez względu na to, czy są one pochodnymi instrumentami finansowymi czy też nie, zgodnie z którymi rozliczenia są realizowane poprzez otrzymanie zmiennej (*non-fixed*) liczby własnych instrumentów kapitałowych organizacji.
- Zobowiązania finansowe powstają, jeśli organizacja jest zobowiązana do:
- udzielenia innej organizacji, zgodnie z umową, środków pieniężnych lub innych aktywów finansowych,
- wymiany z inną organizacją, zgodnie z umową, aktywów finansowych lub zobowiązań finansowych na warunkach, które są korzystne dla organizacji,
- przekazania, zgodnie z kontraktem, zmiennej liczby własnych instrumentów kapitałowych, niezależnie od tego, czy kontrakt ten jest takim instrumentem pochodnym czy nie, za który zapłata jest realizowana albo może być realizowana przez przekazanie takich instrumentów.

Za instrumenty kapitałowe, zgodnie z białoruskim prawem, uznawane są kontrakty, które potwierdzają prawo uczestnika do udziałów w majątku organizacji w momencie jej likwidacji.

Zakwalifikowanie kontraktu jako pochodnego instrumentu finansowego jest możliwe przy jednoczesnym spełnieniu następujących warunków:

- wartość instrumentu finansowego zmienia się wraz ze zmianami określonego w umowie instrumentu bazowego,
- nabycie instrumentu finansowego nie wymaga żadnych inwestycji lub wymaga nieznaczącej inwestycji początkowej,
- rozliczenia dotyczące danego instrumentu finansowego będą realizowane w przyszłości.

Przy ujęciu instrumentu finansowego w rachunkowości i sprawozdawczości organizacja powinna sklasyfikować instrument finansowy lub jego części składowe jako zobowiązania finansowe, aktywa finansowe lub instrument kapitałowy, zgodnie z istotą przedmiotu umowy i definicjami „zobowiązań finansowych”, „aktywów finansowych” oraz „instrumentów kapitałowych”.

Przykładem aktywów finansowych są środki pieniężne na rachunkach bankowych, lokaty, gotówka, papiery wartościowe innych emitentów i należności. Aktywa finansowe nie obejmują środków trwałych, wartości niematerialnych i prawnych, dóbr materialowych i towarowych, rozliczeń dotyczących nakładów inwestycyjnych i płatności budżetowych oraz państwowych celowych, budżetowych i pozabudżetowych funduszy.

Przykładem zobowiązań finansowych są otrzymane kredyty i pożyczki, zobowiązania z tytułu dostaw i usług, wyemitowane papiery wartościowe (inne niż akcje). Do zobowiązań finansowych nie są zaliczane: rozliczenia z tytułu nakładów inwestycyjnych i z tytułu płatności budżetowych oraz państwowe celowe – budżetowe i pozabudżetowe – fundusze.

Poziom szczegółowości ujawnień informacji dotyczących instrumentów finansowych w przekroju każdego instrumentu finansowego oddzielnie lub grupy jednorodnych instrumentów finansowych (dalej: indywidualnie lub w grupie) jest samodzielnie ustalany przez organizację na podstawie istotności tych instrumentów.

Za istotne są uznawane dowolne, podlegające ujawnieniu instrumenty finansowe, których udział (indywidualnie lub w grupie) w danej pozycji bilansu lub w pozycji ujmowanej w innym standardowym formularzu wchodzącym w skład sprawozdania finansowego wynosi nie mniej niż jeden procent.

Klasyfikacja instrumentów finansowych jest dokonywana zgodnie z charakterem informacji, które mają być ujawnione, biorąc pod uwagę charakterystykę tych instrumentów oraz zastosowaną metodę ich oceny.

Dla każdego instrumentu finansowego (indywidualnie lub w grupie), organizacja ujawnia następujące informacje:

- rodzaj instrumentu finansowego,
- wartość instrumentu finansowego,
- istotne warunki określone dla danego instrumentu finansowego (dalej: warunki), które mogą mieć wpływ na kwotę, termin i pewność przyszłych wpływów i wypłat środków pieniężnych,

- zasady przyjęte w odniesieniu do konkretnego instrumentu finansowego w polityce rachunkowości.

W sytuacji, gdy instrumenty finansowe (indywidualnie lub w grupie) stwarzają istotne zagrożenie dla sytuacji finansowej organizacji, dodatkowo wymagane jest ujawnienie informacji dotyczących:

- kwoty, która stanowi podstawę przyszłych płatności,
- terminu wymagalności, wygaśnięcia ważności lub daty realizacji instrumentu finansowego,
- prawa do realizacji danego instrumentu finansowego przed terminem, z określeniem okresu, w ciągu którego może to nastąpić, lub daty, do której może to nastąpić, jak również ceny lub przedziału cenowego jego zamknięcia,
- prawa do konwersji lub wymiany na inny instrument finansowy lub na inny składnik aktywów lub zobowiązanie z określeniem okresu, w ciągu którego prawo to może być egzekwowane lub daty, do której może to nastąpić, a także zasady (zasady) konwersji lub wymiany,
- kwoty i terminów planowanych przyszłych wpływów gotówkowych lub wypłat (w tym płatności jednorazowych i innych) związanych z realizacją głównej kwoty instrumentu finansowego,
- obowiązkowej stopy procentowej lub kwot odsetek, dywidendy lub innych okresowo realizowanych kwot należnych od głównej kwoty instrumentu finansowego, jak również terminów ich płatności,
- zabezpieczenia wpływów – w przypadku składnika aktywów finansowych, lub zabezpieczenia wypłat – w przypadku zobowiązania finansowego,
- określenia waluty, w której będą następowały wpływy, i wypłaty środków pieniężnych z danego instrumentu finansowego, jeżeli jest ona inna niż waluta sporządzenia sprawozdania finansowego.

Jeśli warunki kontraktu dają możliwość barterowej wymiany instrumentu finansowego, należy ujawnić informacje określone wyżej (w niniejszym akapicie), również dla instrumentu finansowego, który miałby zostać otrzymany w jej wyniku.

Dodatkowo – informacji dotyczących każdego warunku lub związanego z nim zobowiązania, pozwalających przewidzieć, że jego naruszenie znacznie zmieni warunki innych kontraktów.

Zgodnie z białoruskim ustawodawstwem w polityce rachunkowości organizacji muszą zostać określone następujące zasady dotyczące instrumentów finansowych:

- moment ujęcia w księgach rachunkowych (dalej: uznanie) składnika aktywów finansowych lub zobowiązania finansowego oraz moment usunięcia z ksiąg,
- metody wyceny aktywów i zobowiązań finansowych stosowane w momencie ich początkowego ujęcia w bilansie oraz w przeszłości,
- przychody i koszty powstające w wyniku obrotu aktywami i zobowiązaniami finansowymi.

Jeżeli ujęcie instrumentu finansowego ze względu na jego istotę (z punktu widzenia ekonomii) różni się od jego formy prawnej, to organizacja musi ujawnić charakter tego instrumentu finansowego.

Operacje związane z instrumentami finansowymi mogą być obarczone jednym rodzajem ryzyka lub większą liczbą rodzajów ryzyka, w tym:

- ryzykiem zmiany cen,
- ryzykiem walutowym,
- ryzykiem kredytowym,
- ryzykiem utraty płynności.

Organizacja powinna opisać stosowane strategie i cele zarządzania ryzykiem finansowym oraz przeprowadzić analizę swojej polityki w zakresie kontroli ryzyka związanego z instrumentami finansowymi.

Informacje o instrumentach finansowych, podlegające ujawnieniu, ujmowane są w standardowych formularzach, stanowiących elementy sprawozdania finansowego, takich jak:

- bilans (formularz 1),
- rachunek zysków i strat (formularz 2),
- zestawienie zmian w kapitale (formularz 3),
- rachunek przepływów pieniężnych (formularz 4),
- objaśnienia do bilansu (formularz 5),

zgodnie z instrukcją o sposobie ujęcia informacji podlegającej ujawnieniu w sprawozdaniu finansowym, zatwierdzonych Postanowieniem Ministerstwa Finansów Republiki Białorusi nr 111 z dnia 31 października 2011 r. w sprawie ustanowienia form sprawozdawczości finansowej, zatwierdzenia instrukcji dotyczącej sporządzania sprawozdań finansowych...

W informacji dodatkowej do rocznego sprawozdania finansowego informacje o instrumentach finansowych mogą mieć formę opisową oraz zawierać dane ilościowe, w tym w formie tabel, w zależności od charakteru instrumentów finansowych oraz ich znaczenia dla organizacji. Jednak wspomniana instrukcja nie zawiera żadnych szczególnych wymogów dotyczących ujawniania informacji o aktywach finansowych i instrumentach finansowych.

Instrukcja nr 164-2 określa sposób odzwierciedlenia operacji gospodarczych w księgach rachunkowych i ujmowania informacji w sprawozdawczości organizacji w przypadku realizacji inwestycji w papiery wartościowe. Przy czym podstawą do ujęcia w księgach rachunkowych papierów wartościowych jest ich cena nabycia, obejmująca wszystkie faktycznie poniesione na zakup tych papierów koszty. W sprawozdaniu finansowym papiery wartościowe wykazywane są w wartości bilansowej, która stanowi ich wartość początkową korygowaną o naliczone oprocentowanie, jak również wartość określoną na skutek przeszacowania. Instrukcja wprowadza również pojęcie wartości godziwej, zatem białoruskie przedsiębiorstwa mają do dyspozycji dwie alternatywne metody ujmowania w księgach rachunkowych i w sprawozdawczości finansowej papierów wartościowych, uwzględniające wahania cen rynkowych, ryzyko utraty wartości lub ryzyko kredytowe:

- ujęcie w cenie nabycia, przy zastosowaniu której ich wartość bilansowa nie ulega zmianie,

- ujęcie w wartości godziwej, przy zastosowaniu której ich wartość bilansowa ulega zmianie (jest przeszacowywana według zmiany wartości godziwej).

Papiery wartościowe dla celów ewidencji księgowej można podzielić na następujące kategorie:

1. Przeznaczone do obrotu, czyli nabyte w celu sprzedaży lub realizacji w krótkim czasie (do 1 roku) i uzyskania przychodów na skutek krótkookresowych wahań ich cen lub w celu ich ujęcia w wartości godziwej i uzyskania przychodów dzięki zmianom tej wartości. Do tej kategorii można zaliczyć akcje, obligacje, weksle, certyfikaty depozytowe i inne papiery wartościowe, które są w obiegu.

2. Utrzymywane do terminu wymagalności, czyli papiery wartościowe z ustalonymi lub możliwymi do określenia płatnościami z tytułu ich posiadania oraz ściśle określonym terminem realizacji. Są to aktywa, stosunku do których organizacja ta w zamiarze i ma możliwość trzymania ich do terminu wymagalności, co oznacza, że może nie realizować żadnych związanych z nimi operacji przed tym terminem. Ustalone lub możliwe do ustalenia płatności i ściśle określony termin realizacji oznaczają, że ich właściciel zna kwoty i daty płatności, włączając w to kwotę i datę realizacji podstawowej należności. Papiery wartościowe, które są bezterminowe, i płatności, które są realizowane w nieokreślonym czasie, nie mogą być klasyfikowane w kategorii „Papiery wartościowe utrzymywane do terminu wymagalności”. Do tej kategorii można zaliczyć obligacje, weksle, certyfikaty depozytowe oraz inne papiery wartościowe, które zawierają dłużne zobowiązanie emitenta.

Odzwierciedlenie w księgach rachunkowych przychodów i kosztów będących skutkiem operacji związanych z papierami wartościowymi odbywa się zgodnie z Instrukcją o ewidencji przychodów i kosztów nr 102, zatwierdzonej przez Ministerstwo Finansów Republiki Białorusi w dniu 30 września 2011r.

W celu zebrania informacji o stanie i ruchu inwestycji finansowych (inwestycjach w papiery wartościowe) w ewidencji księgowej stosowane jest konto 58 „Inwestycje finansowe”.

Ewidencja analityczna do konta 58 „Inwestycje finansowe” prowadzona jest według rodzaju papierów wartościowych, ich typów, kategorii, numerów, serii i emitentów.

Ujęcia w ewidencji księgowej operacji dotyczących nabywania, sprzedaży i innych sposobów zbycia papierów wartościowych dokonuje się na dzień przeniesienia prawa własności i innych praw, określony zgodnie z obowiązującym na Białorusi prawem lub warunkami umowy.

W księgach rachunkowych papiery wartościowe są ujmowane w cenie nabycia. Przy czym w przypadku papierów wartościowych dających przychody z odsetek z rzeczywistej ceny nabycia wydzielana jest kwota naliczonych odsetek (przychodu), która jest ujmowana oddzielnie.

Organizacje, które dokonują aktualizacji wyceny inwestycji w papiery wartościowe, ujmują oddzielnie kwotę uzyskanych odsetek (przychodu), należną w momencie zakupu tylko w przypadku, jeżeli korekty dotyczące danych papierów

wartościowych nie obejmują kwoty oprocentowania (przychodu) naliczonego od momentu ostatniej wypłaty.

W zależności od tego, do jakiej kategorii zostały zaliczone papiery wartościowe, ich ujęcie w księgach i ewidencja odbywają się:

- w wartości godziwej,
- w cenie nabycia.

Papiery wartościowe sklasyfikowane jako „Papiery wartościowe przeznaczone do obrotu” są wyceniane według wartości godziwej i podlegają przeszacowaniu.

Wartość bilansowa papierów wartościowych wycenianych w wartości godziwej zmienia się na skutek przeszacowania o wartość wynikającą ze zmiany ich wartości godziwej. Wartość godziwa odzwierciedla zdolność kredytową danego papieru wartościowego. W przypadku istnienia aktywnego rynku papierów wartościowych wartością godziwą jest cena rynkowa, ustalona zgodnie z ustawodawstwem dotyczącym papierów wartościowych.

Procedura ustalania wartości godziwej papierów wartościowych określana jest w polityce rachunkowości. Również w polityce rachunkowości organizacja sama określa częstotliwość przeprowadzenia aktualizacji wyceny, ale obowiązkowo musi się ona odbyć w ostatnim dniu roboczym miesiąca.

Skutki aktualizacji wyceny papierów wartościowych należących do tej kategorii są ujmowane przez zwiększenie (zmniejszenie) wartości bilansowej papierów wartościowych, w korespondencji z kontami 90 „Sprzedaż” lub 91 „Przychody i koszty operacyjne”.

W cenie nabycia są ujmowane papiery wartościowe utrzymywane do terminu wymagalności.

Papiery wartościowe zaliczone do kategorii „Papiery wartościowe utrzymywane do terminu wymagalności” mogą być przeniesione z jednej kategorii do drugiej na skutek zmiany intencji lub możliwości organizacji. Jeżeli przy przeprowadzeniu wiarygodnej wyceny jest możliwa wycena danego element aktywów w wartości godziwej, to takiego przeszacowania należy dokonać. Przeniesieniu podlega wartość bilansowa papierów wartościowych i wysokość przychodu ujętego na kontach odpowiadających dla ewidencji naliczonych odsetek (przychodów).

Na dzień przeniesienia różnica między wartością bilansową (ceną nabycia) przeksięgowywanych papierów wartościowych i ich wartością godziwą, z uwzględnieniem kwoty przychodów widocznej na odpowiednich kontach, odnoszona jest na konto aktualizacji wyceny i skutkuje ujęciem na kapitale z aktualizacji wyceny.

W momencie przeniesienia papierów wartościowych, które były wcześniej wyceniane według wartości godziwej, ich wartość bilansowa (godziwa) staje się nową ceną nabycia. Kwoty zaewidencjonowane na kapitale z aktualizacji wyceny dotyczące przenoszonych papierów wartościowych są wyksięgowywane z konta służącego do ewidencji papierów wartościowych przy sprzedaży (wykupieniu) danego papieru wartościowego.

W przypadku papierów wartościowych utrzymywanych do terminu zapadalności tworzona jest *rezerwa na pokrycie ewentualnych strat poniesionych na papierach wartościowych, utratę wartości inwestycji finansowych w papiery wartościowe*.

Dane o rezerwach tworzonych na utratę wartości inwestycji w papiery wartościowe są gromadzone w księgach rachunkowych na koncie 59 „Rezerwy na utratę wartości inwestycji w papiery wartościowe”.

Takie rezerwy są tworzone 31 grudnia każdego roku kosztem przychodów operacyjnych. Przy tym rynkowa (kursowa) wartość papierów wartościowych ustalana jest na podstawie średnich ważonych cen.

Przy wzroście wartości rynkowej papierów wartościowych, na które zostały wcześniej utworzone odpowiednie rezerwy, dokonywane są księgowania korygujące. Analogicznych księgowania dokonuje się przy spisaniu ze stanu papierów wartościowych, dla których wcześniej utworzono odpowiednie rezerwy. Jeśli do końca roku następującego po roku, w którym utworzono rezerwy na utratę wartości inwestycji, nie zostaną one w jakiejś części wykorzystane, to niewykorzystane kwoty są wykazywane w przychodach operacyjnych.

Jeżeli istnieją obiektywne przesłanki wskazujące na utratę wartości papierów wartościowych utrzymywanych do terminu wymagalności, a wycenianych według wartości bilansowej, wielkość straty jest ustalana jako różnica pomiędzy wartością bilansową papierów wartościowych a zdyskontowaną wartością oszacowanych przyszłych przepływów środków pieniężnych.

Do obiektywnych przesłanek wskazujących na możliwość utraty wartości należą informacje uzyskane przez właściciela papierów wartościowych o zdarzeniach takich jak:

- naruszenie warunków umowy,
- prawdopodobieństwo upadłości lub restrukturyzacji emitenta,
- zanik aktywnego rynku dla danego papieru wartościowego ze względu na trudności finansowe.

Przychody z papierów wartościowych w postaci odsetek lub dyskonta stanowią odrębną kategorię przychodów i nie są uwzględniane przy ustalaniu wyniku z tytułu zbycia papierów wartościowych.

Przychody z tytułu odsetek są ujmowane w okresie sprawozdawczym, w którym zostały one otrzymane (wyplacone).

Uzyskane przychody są naliczane:

- dla oprocentowanych papierów wartościowych – zgodnie z oprocentowaniem przypisanym do wartości nominalnej,
- dla papierów wartościowych z dyskontem – zgodnie z roczną rentownością, a dla weksli – zgodnie z roczną rentownością obliczoną z uwzględnieniem ceny nabycia i czasu, który pozostał do ich wykupu.

Wynik uzyskany ze sprzedaży papierów wartościowych ustala się na dzień zbycia jako różnicę pomiędzy ceną sprzedaży (wykupu) papieru wartościowego i jego wartości księgowej, z uwzględnieniem kwot wynikających z przeszacowania, które

są ujęte w kapitale z aktualizacji wyceny papierów wartościowych. Z ceny sprzedaży wydziela się jako osobną pozycję uzyskane odsetki (lub dyskonto), które są oddzielnie ewidencjonowane.

Wartość bilansowa papierów wartościowych ujmowanych w wartości godziwej maleje (rośnie) o kwotę przeszacowania przypadającą na zbywane aktywa, a zaksięgowaną wcześniej na kapitale z aktualizacji wyceny.

Przychód ze sprzedaży papierów wartościowych nabytych w celu odsprzedaży jest ewidencjonowany po stronie kredytowej konta 90 „Sprzedaż”.

Przychody ze sprzedaży i innego rodzaju zbycia papierów wartościowych nabytych w celu uzyskania przychodów z inwestycji ujmowane są po stronie kredytowej konta 91 „Przychody i koszty operacyjne”.

Wartość nabycia zbywanych papierów wartościowych jest określana poprzez ustalenie średniej ważonej ceny.

Jeżeli wybrano model wyceny i ewidencji papierów wartościowych według wartości godziwej to po stronie debetowej kont przeznaczonych do ewidencji papierów wartościowych ujmuje się je w wartości godziwej i księguje się tam dodatnie różnice z aktualizacji wyceny. Po stronie kredytowej tych kont ujmuje się wartość sprzedanych lub wykupionych papierów wartościowych oraz ujemne różnice z aktualizacji wyceny.

Ujęcie w księgach rachunkowych operacji związanych z papierami wartościowymi denominowanymi w walucie obcej ma pewne cechy szczególne, wynikające z tego, że w odróżnieniu od innych rodzajów aktywów ujmowanych w księgach według kursu danej waluty na dzień nabycia wyrażona w walucie obcej wartość papierów wartościowych denominowanych w walutach obcych i ujmowanych w wartości godziwej stanowi podstawę do corocznego ich przeszacowania.

Należy dodać, że papiery wartościowe denominowane w walucie obcej, wycena i ewidencja których odbywa się według wartości godziwej, są poddawane aktualizacji wyceny na podstawie dwóch parametrów:

- zmiany kursów walutowych,
- zmiany wartości godziwej.

Od 2015 r. zasady ujmowania w księgach rachunkowych aktywów, zobowiązań, kapitału własnego, przychodów i kosztów, których wartość jest wyrażona w walutach obcych, oraz różnic kursowych powstających przy przeliczeniu tej wartości na oficjalną walutę Republiki Białorusi określa Krajowy Standard Rachunkowości i Sprawozdawczości nr 69 „Skutki zmian kursów wymiany walut obcych”, zatwierdzony postanowieniem Ministerstwa Finansów Republiki Białorusi w dniu 29 października 2014 r. (dalej: Standard nr 69).

Aktualizacja wyceny papierów wartościowych oznacza zmianę ich wartości bilansowej według ich stanu na określony dzień.

Na podstawie pkt 7 Standardu 69 kwotę różnic kursowych powstających w organizacjach (w tym powstających przy spłacie zadłużenia kredytowego w formie akredytywy i zwrocie zaliczek), z wyjątkiem przypadków określonych w pkt. 5 i 6

niniejszego standardu, księguje się po debecie (lub kredycie) kont środków pieniężnych, rozrachunków i innych kont w korespondencji ze stroną kredytową (lub debetową) konta 91 „Pozostałe przychody i koszty”.

W konsekwencji od 2015 r. pozaoperacyjne przychody i koszty w postaci różnic pojawiających się przy przeszacowaniu obligacji denominowanych w walutach obcych zgodnie ze Standardem nr 69 są również ujmowane w podstawie opodatkowania jako pozaoperacyjne przychody i koszty zgodnie z art. 128, ust. 3 ppkt 3.27 (dotyczy przychodów) i art. 129, ust. 3 ppkt 3.24 (dotyczy kosztów) Kodeksu podatkowego.

W związku z tym zyski z operacji papierami wartościowymi denominowanymi w walutach obcych (w szczególności z papierami wartościowymi zaliczanymi do kategorii przeznaczonych do obrotu) w 2015 r. były ustalane jako różnica między ceną sprzedaży papierów wartościowych denominowanych w walutach obcych (według kursu banku narodowego obowiązującego na dzień sprzedaży) a ujętymi w księgach rachunkowych na dzień sprzedaży kosztami związanymi z nabyciem tych papierów wartościowych, w szczególności rzeczywistą ceną ich nabycia (po kursie Narodowego Banku Republiki Białorusi na dzień nabycia), jak również skutkami przeszacowania od 2015 r. wartości bilansowej tych papierów wartościowych w związku ze zmianą kursów wymiany walut obcych.

W odniesieniu do innych aktywów, niezaliczanych do papierów wartościowych, zasady ewidencji w księgach rachunkowych i ujmowania w sprawozdaniu finansowym określone są wyłącznie w planie kont (Instrukcja nr 50).

W szczególności na koncie 06 „Długoterminowe inwestycje finansowe” ewidencjonowane są udziały w kapitałach zakładowych innych organizacji itp., jak również kwoty pożyczek udzielonych innym organizacjom (na okres dłuższy niż 12 miesięcy) oraz wkłady wniesione przez partnerów umowy o wspólnej działalności we wspólny majątek spółki jawnej. Aktywa te są ujmowane w wysokości poniesionych kosztów. Alternatywnego sposobu ujęcia takich aktywów w księgach i w sprawozdaniach finansowych w obowiązującym prawie nie przewidziano.

Na koncie 58 oprócz papierów wartościowych, ujmowane są również udzielone krótkoterminowe pożyczki. W odniesieniu do wszystkich ewidencjonowanych na tym koncie aktywów, a zatem i w odniesieniu do pożyczek możliwe jest tworzenie rezerw na ich zabezpieczenie na koncie 59 „Rezerwy na zabezpieczenie krótkoterminowych inwestycji finansowych”, które służy rejestracji tego typu danych. Jednak w Instrukcji nr 50 zapisano, że rezerwy muszą być tworzone zgonie z przepisami prawa, a obecnie przepisy obowiązują tylko w odniesieniu do papierów wartościowych.

W odniesieniu do środków pieniężnych istnieją zasady, które przewidują ujmowanie ich w księgach w walucie krajowej i ujęcie w przychodach i kosztach różnic kursowych związanych z przeliczeniem posiadanych środków pieniężnych w walutach obcych na białoruskie ruble po kursie Narodowego Banku Republiki Białorusi na dzień sprawozdawczy.

W odniesieniu do należności jedynym sposobem skorygowania ich wartości w stosunku do tej, która powstała w białoruskich rublach na dzień ujęcia w księgach,

jest utworzenie rezerwy na należności wątpliwe. Dla należności w walutach obcych za dostarczone towary stosuje się przeszacowanie z odniesieniem na wynik finansowy, ale od 1 stycznia 2015 r. przeszacowaniu temu nie podlegają zaliczki (pozostają one w wartości wyrażonej w białoruskich rublach z dnia ujęcia w księgach).

Pozostaje jeszcze kwestia dodatkowych umów cywilnoprawnych, w których przewidziano powstanie dodatkowych zobowiązań. W przeciwieństwie do zapisów w MSSF 9, zgodnie z którymi przewidziano ujęcie w księgach rachunkowych zawieranych umów skutkujących pojawieniem się zobowiązań i aktywów, praktycznie dowolnego rodzaju, w białoruskim ustawodawstwie opisano procedury ujmowania w księgach rachunkowych jedynie takich umów, które dotyczą rzeczywistego ruchu dóbr materialnych (wliczając w to środki pieniężne) albo są rzeczywiście zrealizowane w odniesieniu do robót i usług lub przekazania praw własności. Pozostałe pozostają poza obszarem rachunkowości.

Obiektywne przyczyny powstania takiej sytuacji wynikają z braku rozwoju własnych rynków akcji na Białorusi, jak również zaporowych warunków ograniczających dostęp do zagranicznych rynków instrumentów finansowych i papierów wartościowych, które w praktyce uniemożliwiają ten dostęp białoruskim przedsiębiorcom.

W 2015 r. białoruskim przedsiębiorstwom po raz pierwszy pozwolono na udział w transakcjach na rynku Forex. W tym celu został przyjęty specjalny dekret prezydenta RB nr 231 z dnia 6 kwietnia 2015 r. dotyczący operowania na tym rynku. Wcześniej legalne wykonywanie tego typu operacji było praktycznie niemożliwe (np. wymagane było uzyskanie zezwolenia Narodowego Banku Republiki Białorusi na otwarcie kont za granicą itp.). Obecnie operatorami, na równi z firmami Forex, mogą być banki i niebankowe instytucje finansowo-kredytowe, jak również Narodowe Centrum Forex. Ponadto w 2015 r. został opracowany specjalny dekret dotyczący obrotu wekslowego.

Jednak do tej pory nie pojawiły się w zakresie białoruskiego prawa bilansowego żadne akty normatywne dotyczące zasad rozliczania tego typu operacji. Jedyne w Instrukcji nr 50 zapisano, że zobowiązania wobec dostawców, wykonawców, podwykonawców, a także należności od odbiorców zabezpieczone trzymanymi lub przekazanymi weksłami mają być oddzielnie ewidencjonowane na kontach analitycznych. Ponadto określono, że w przypadku otrzymania dyskonta od otrzymanego weksła, uzyskana suma będzie wykazywana po stronie debetowej konta środków pieniężnych i po stronie kredytowej konta 91 „Pozostałe przychody i koszty”, co oznacza faktycznie stosowanie metody kasowej w stosunku do przychodów uzyskiwanych z weksli.

Poza sferą działalności przedsiębiorstw znajdują się pochodne instrumenty finansowe oraz transakcje zabezpieczające. Pojęcie zabezpieczeń istnieje tylko w sektorze bankowym.

W odniesieniu do rezerw na należności wątpliwe plan kont przewiduje możliwość ujmowania ich na koncie 63 „Rezerwy na należności wątpliwe” w korespondencji z kontem 90 „Przychody i koszty bieżącej działalności operacyjnej”. Jakich-

kolwiek korekt należności z zastosowaniem procedur dyskontowania w przepisach białoruskiego prawa nie przewidziano.

Umorzenie należności nieściągalnych, uznanych przez organizację za niemożliwe do odzyskania, ujmuje się po stronie debetowej konta 63 „Rezerwy na należności wątpliwe” oraz po stronie kredytowej konta 62 „Rozrachunki z odbiorcami i dostawcami”. Ujęcie niewykorzystanej rezerwy na należności wątpliwe w przychodach okresu sprawozdawczego następuje w wyniku ujęcia jej po stronie debetowej konta 63 „Rezerwy na należności wątpliwe” i kredytowej konta 90 „Przychody koszty bieżącej działalności operacyjnej”.

Zatem w odniesieniu do papierów wartościowych stosuje się dwie metody wyceny – według wartości godziwej oraz na podstawie wygenerowanego historycznego kosztu. Pozostałe aktywa finansowe są, zgodnie z zasadami, ujmowane w ewidencji w wartości historycznej, przy czym możliwe jest tworzenie rezerw na utratę ich wartości, a także rezerw na należności wątpliwe.

Jedynym sposobem zbliżenia się do wartości godziwej jest możliwość ich przeszacowania kosztem utworzonej rezerwy.

3. Ujmowanie aktywów finansowych w sprawozdaniu finansowym zgodnie z MSSF i perspektywy zbliżenia białoruskich krajowych standardów rachunkowości i sprawozdawczości do międzynarodowych standardów

Według MSSF ujęcie w księgach rachunkowych i ujawnienie informacji o instrumentach finansowych jest jednym z najtrudniejszych zadań. Wśród standardów dotyczących instrumentów finansowych MSSF (MSR) 39 jest najbardziej skomplikowanym dokumentem i słusznie budził wiele wątpliwości wśród użytkowników. Jego rozbudowa, mająca na celu uproszczenie stosowanego podejścia, doprowadziła do pojawienia się jego nowych wersji i interpretacji, a także do pojawienia się nowego standardu – MSSF 9, który w pełni wejdzie w życie od 1 stycznia 2018 r.

W porównaniu z MSR 39 zasady dotyczące początkowego ujęcia w nowym MSSF 9 się nie zmieniły. Wszystkie instrumenty finansowe w momencie początkowego ujęcia powinny być wyceniane i ujmowane w wartości godziwej z uwzględnieniem kapitalizacji kosztów transakcyjnych, z wyjątkiem instrumentów finansowych wycenianych w wartości godziwej przez wynik finansowy. Spółka uznaje umowę, gdy staje się jej stroną. W konsekwencji aktywa i zobowiązania finansowe są ujmowane i wyceniane w wartości godziwej lub według zamortyzowanego kosztu.

MSSF (IFRS) 9 określa zasady klasyfikacji i wyceny aktywów finansowych w trzech kategoriach:

1. Wycena i ujmowanie według amortyzowanego kosztu.
2. Wycena i ujmowanie w wartości godziwej przez wynik finansowy.
3. Wycena i ujmowanie w wartości godziwej przez odniesienie do pozostałych całkowitych dochodów.

Aby wybrać odpowiednią kategorię, aktywa finansowe klasyfikuje się na podstawie modelu biznesowego przedsiębiorstwa, wykorzystywanego do zarządzania aktywami finansowymi i analizy charakterystycznych cech danego elementu aktywów finansowych, związanych z przepływem środków pieniężnych. Konieczne jest przeprowadzenie dwóch testów:

1. Testu charakterystyki przepływów pieniężnych.
2. Testu stosowanego modelu biznesowego.

Spółka przy wyborze kategorii powinna ocenić, czy przewidziane w umowie przepływy pieniężne są wyłącznie płatnościami z tytułu kapitału i odsetek od kwoty kapitału pozostałej do spłaty w walucie, w której dany składnik aktywów finansowych jest wyrażony. Takie wymagania zwykle odpowiadają warunkom bazowej umowy kredytowej, w której rekompensata za wartość pieniądza w czasie oraz ryzyko kredytowe stanowią najważniejszy element wypłat. Można wówczas mówić o aktywach finansowych z podstawowymi cechami instrumentów dłużnych.

Testu charakterystyki przepływów pieniężnych nie przeprowadza się, jeżeli zgodnie z umową mogą ulec w przyszłości zmianie terminy lub kwoty płatności, wynikające z prolongaty umowy, wcześniejszych wypłat, sprzedaży aktywów emitentowi przed terminem wymagalności.

Na przykład testu charakterystyki przepływów pieniężnych nigdy nie przejdą inwestycje w akcje, czyli w instrumenty kapitałowe. Z tytułu posiadania pakietów akcji inwestorzy otrzymują dywidendy, jeżeli spółka emitenta wypracowuje zysk. Dywidendy rzeczywiście są wynagrodzeniem za korzystanie z pieniędzy, ale nie są one jedynie opłatą za korzystanie z pieniędzy w czasie.

Test stosowanego modelu biznesowego jest oparty na analizie celów inwestycyjnych. Zakłada się, że istnieją dwa główne cele inwestowania w aktywa finansowe: spekulacja i konserwatywny model biznesowy.

Jeśli przedsiębiorstwo kupuje aktywa finansowe z zamiarem ich odsprzedaży w przyszłości w celu osiągnięcia zysku w wyniku zmiany ich wartości rynkowej, to musi istnieć potencjalny nabywca i otwarty lub ograniczony rynek, przy czym w okresie posiadania danych aktywów mogą wystąpić przychody z tytułu naliczenia odsetek lub dywidend. Takie aktywa finansowe powinny być wyceniane w wartości godziwej w przypadku, jeśli model biznesowy odzwierciedla spekulacyjny typ operacji.

Jeśli przedsiębiorstwo może udzielić drugiej stronie pożyczki i czekać do terminu jej wymagalności, otrzymując wówczas podstawowe płatności (spłatę kapitału i naliczone odsetki), to takie elementy aktywów powinny być wyceniane według zamortyzowanego kosztu, ale tylko wtedy, gdy model biznesowy odzwierciedla konserwatywny, inwestycyjny typ operacji.

Poza tymi dwoma „czystymi” modelami biznesowymi występują modele mieszane, które zwykle stosowane są do aktywów dłużnych.

Po początkowym ujęciu przedsiębiorstwo może podjąć nieodwołaną decyzję o ujęciu w pozostałych całkowitych dochodach kolejnych zmian w wartości godzi-

wej inwestycji w instrumenty kapitałowe (akcje), które nie są przeznaczone do sprzedaży. Inwestycje w instrumenty kapitałowe, które nie są przeznaczone do sprzedaży, mogą stanowić strategiczny udział w innym przedsiębiorstwie lub ich posiadanie ma na celu przyszłe nabycie całego przedsiębiorstwa, mogą też zostać nabyte w ramach stosunków handlowych albo z powodu wymagań politycznych. Wszelkie zmiany wartości godziwej powinny być ujęte w pozostałych całkowitych dochodach aż do ostatecznego zbycia danego składnika aktywów.

W momencie początkowego ujęcia firma może (bezpewnie) klasyfikować aktywa i zobowiązania finansowe jako wyceniane w wartości godziwej przez wynik, jeżeli pozwala to na prezentację rzetelnej, o wysokiej jakości, informacji finansowej, ponieważ eliminuje to lub znacznie zmniejsza niedoszacowanie wyceny, określane jako „niedoszacowanie księgowie”.

Standard pozwala również podmiotom, najprawdopodobniej tym, które będą profesjonalnymi uczestnikami rynku, wybrać model zarządzania grupą aktywów i zobowiązań finansowych na podstawie wartości godziwej ze zmianami odnoszonymi na wynik. Model należy oficjalnie udokumentować jako strategię zarządzania ryzykiem lub uznać taki model za strategię inwestycyjną.

Zgodnie ze standardem element aktywów finansowych powinien być wyceniany według zamortyzowanego kosztu tylko wtedy, gdy jednocześnie spełnione są dwa warunki:

- element aktywów jest posiadany w ramach konserwatywnego modelu biznesowego,
- przepływy pieniężne są wyłącznie płatnościami kapitału i odsetek od kwoty kapitału pozostałej do spłaty.

Wszystkie aktywa finansowe, zaliczane do kapitałowych (inwestycje w akcje), są ujmowane w wartości godziwej z odniesieniem jej zmian na wynik, z wyjątkiem tych, które przedsiębiorstwo zdecydowało się ujmować w wartości godziwej z odniesieniem na pozostałe całkowite dochody.

W pewnych okolicznościach wszystkie aktywa finansowe mogą być ujmowane w wartości godziwej z odniesieniem na wynik.

Zgodnie z MSSF (IFRS) 9 przedsiębiorstwo może dokonać reklasyfikacji aktywów finansowych, jeżeli spółka zmieniła model biznesowy wykorzystywany do zarządzania danymi inwestycjami. Przewiduje się, że takie zmiany będą występować rzadko. Powinny one pojawiać się jedynie w wyniku wyjątkowych zmian zewnętrznych lub wewnętrznych warunków i być znaczące dla przedsiębiorstwa. Jeżeli przedsiębiorstwo dokonuje reklasyfikacji aktywów finansowych, to będzie ono stosowało ją prospektywnie od dnia reklasyfikacji. Oznacza to, że nie ma potrzeby ponownego obliczania wcześniej uznanych zysków, strat czy odsetek.

Instrumenty finansowe są to aktywa i zobowiązania finansowe obejmujące wiele różnych rodzajów aktywów i zobowiązań. W przeciwieństwie do białoruskich przepisów o rachunkowości i sprawozdawczości zgodnie z MSSF pochodne instrumenty

finansowe (derywaty) są ujmowane w bilansie albo jako aktywa finansowe, albo jako zobowiązania finansowe.

MSSF określa podstawowe podejścia do zabezpieczania. Jako pozycję zabezpieczaną należy rozumieć element aktywów, zobowiązanie, przyszłe zobowiązanie lub spodziewaną z wysokim prawdopodobieństwem realizacji transakcję, która:

a) naraża organizację na ryzyko zmiany wartości godziwej lub przepływów finansowych i

b) jest określona jako zabezpieczana.

Instrument zabezpieczający to pochodny instrument finansowy (tylko dla zabezpieczania ryzyka walutowego) lub instrument finansowy niebędący instrumentem pochodnym, w przypadku którego zmiany wartości godziwej lub przepływów pieniężnych zrównoważą (jak się oczekuje) odpowiadające im zmiany dotyczące zabezpieczanej pozycji.

Co do zasady instrumenty finansowe ujmuje się w bilansie na dzień, w którym przedsiębiorstwo, podpisując umowę, stało się uczestnikiem transakcji w odniesieniu do tego lub innego instrumentu finansowego.

W praktyce rachunkowości na Białorusi ujęcie należności i zobowiązań ma miejsce w momencie przekazania prawa własności na towary. Białoruskie przedsiębiorstwa stosują te same zasady, przygotowując sprawozdania zgodnie z międzynarodowymi standardami, tak jak na to pozwala MSSF 9. Jednak w praktyce międzynarodowej ich uznanie może nastąpić w momencie podpisania umowy. Kontakty mogą być formułowane w taki sposób, że jeśli natychmiast po podpisaniu umowy firma zdecyduje się z niej zrezygnować, to zerwanie umowy spowoduje obowiązek zapłaty kary umownej. Można mówić o tym, że w momencie podpisania takiego kontraktu spółka już ma zobowiązania, których ujęcie jest niezbędne.

Porównanie podejścia stosowanego w białoruskich przepisach oraz w MSSF świadczy o braku zdefiniowania w białoruskich instrukcjach pojęcia zamortyzowanego kosztu, który w międzynarodowej praktyce jest aktywnie używany przy przygotowywaniu raportów.

Ponadto ujęcie niektórych aktywów finansowych według zamortyzowanego kosztu przewiduje zdyskontowanie sumy przyszłych wpływów. Taka operacja jest zupełnie nieznaną większości białoruskich księgowych i jest najczęściej stosowana w zarządzaniu finansami.

W białoruskim modelu rachunkowości aktywów finansowych nie dokonuje się korekty wartości inwestycji. Tym samym ignorowane są wymogi MSSF (MSR) 27 „Skonsolidowane i jednostkowe sprawozdanie finansowe”, MSSF (MSR) 28 „Inwestycje w jednostkach stowarzyszonych”, MSSF 32, MSSF (MSR) 39 „Instrumenty finansowe – ujmowanie i wycena”, MSSF 7 „Instrumenty finansowe: ujawnianie informacji” i MSSF 9.

Nie stosuje się również korekt dotyczących długoterminowych zobowiązań kredytowych i pożyczek. Zgodnie z MSR 39 i MSSF 9 po ich początkowym ujęciu organizacja musi ocenić wszystkie zobowiązania finansowe według zamortyzowane-

go kosztu przy zastosowaniu metody efektywnej stopy procentowej, co w domyśle oznacza dyskontowanie, o którym wcześniej była mowa.

Podsumowując, należy stwierdzić, że białoruscy ustawodawcy, chcąc podążać w kierunku konwergencji z MSSF białoruskiego prawa bilansowego, będą musieli dokonać znaczących kroków w celu zmiany modeli rachunkowości i sporządzania sprawozdawczości finansowej. Takie zmiany mają, oczywiście, nieformalny charakter i wymagają odpowiednich zmian w podejściu do jakości raportowania, a także w rozumieniu przychodów i kosztów związanych z cyklem życia aktywów finansowych.

4. Podsumowanie

Na Białorusi szczególne trudności związane są z faktem, że w tym kraju dla większości organizacji (z wyłączeniem banków) instrumenty finansowe są teoretycznymi konstrukcjami, a wiedza o nich nie jest podbudowana żadnymi znaczącymi doświadczeniami praktycznymi.

Analizując różnice w metodologii ustanowionej przez ustawodawstwo obowiązujące w Republice Białorusi i ujętej w MSSF/MSR (7, 9, 32, 39) i możliwości ich zniwelowania, należy pamiętać, aby zaznaczyć, że rozwiniętych rynków inwestycyjnych, pozwalających określić wartość godziwą aktywów finansowych na Białorusi, praktycznie nie ma.

Zastosowanie metody zdyskontowanych przepływów pieniężnych w celu oszacowania wartości godziwej aktywów finansowych wykazuje niewielki stopień związku z rzeczywistością przy sporządzaniu prognoz na okres dłuższy niż jeden rok. W warunkach niestabilnego poziomu inflacji metoda ta jest praktycznie nie możliwa do zastosowania ze względu na trudności związane z wyborem odpowiedniej stawki procentowej.

Ewolucja krajowych zasad rachunkowości aktywów finansowych w kierunku MSSF wymaga wniesienia istotnych zmian nie tylko do procedur księgowych, ale także zmiany instytucjonalnych warunków operowania na rynkach finansowych. Oprócz tego konieczna jest liberalizacja możliwości wejścia na zagraniczne rynki instrumentów finansowych po to, aby rzeczywiste rynki mogły regulować wartość godziwą tych aktywów.

Literatura

Беларусь переходит к международным стандартам оформления отчетности http://excur.by/news/n351_belorussiya_pereydet_k_mejdunarodnyim_standartam_oformleniya_otchetnosti, [data dostępu: 15.04.2016].

IAS32, (IAS) 32 «Финансовые инструменты: представление», <http://www.ifrs.org/Documents/ias32.pdf>, [data dostępu: 15.04.2016].

IAS39, (IAS) 39 «Финансовые инструменты: признание и оценка», <http://www.ifrs.org/Documents/ias39.pdf>, [data dostępu: 15.04.2016].

- IFRS7, (IFRS) 7 «Финансовые инструменты: раскрытие информации», <http://www.ifrs.org/Documents/ifrs07.pdf>, [data dostępu:15.04.2016].
- IFRS9, (IFRS) 9 «Финансовые инструменты», <http://www.ifrs.org/Documents/ifrs09.pdf>, [data dostępu:15.04.2016].
- Об утверждении нормативных правовых актов по бухгалтерскому учету от 22.12.2006 № 164 // Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь. – 2007. – №32, 8/15639.
- О государственной программе перехода на международные стандарты бухгалтерского учета в Республике Беларусь от 04 мая 1998 г. № 694 (с изм. и доп. от 09 июля 2003 г. № 922) // Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь. – 2003. – №79, 5/12764.
- Палий, В.Ф. Международные стандарты учета и финансовой отчетности / В.Ф.Палий : учебник: 3-е изд., испр. – М.: ИНФРА-М., 2008.
- Постановление Министерства сельского хозяйства и продовольствия Республики Беларусь от 31.08.2009 N 65 «Об утверждении Методических рекомендаций по учету затрат и калькулированию себестоимости сельскохозяйственной продукции (работ, услуг)», <http://www.minfin.gov.by>, [data dostępu:15.04.2016].
- Постановление Министерства финансов Республики Беларусь от 29.06.2011 N 50 (ред. от 02.12.2013) «Об установлении типового плана счетов бухгалтерского учета, утверждении Инструкции о порядке применения типового плана счетов бухгалтерского учета и признании утратившими силу некоторых постановлений Министерства финансов Республики Беларусь и их отдельных структурных элементов», <http://www.minfin.gov.by>, [data dostępu:15.04.2016].